

Василь Габор

Потрапити в сад

Для Наталі

Сад існує давно, але в нього неможливо потрапити, через це люди такі й нещасливі.

Ці слова, здається, виринули в пам'яті раптово, але я достеменно знав причину їх появи, тому вони вразили боляче. Ще підсилили біль місце й хвилина, коли слова ці, як мені здавалося, несподівано налетіли на мене. Був це старий сад на околиці міста (думка ж була про сад незвичайний), і була тоді пізня осінь, тепла-тепла, а я збирав у вицвілій армійський ранець¹ стиглі яблука. Від них аж біліло під деревами. Шкоринки на яблуках були такими тонесенькими й прозорими, що яблука просвічувалися на сонці. Пригадую, не міг стримати себе, хоч і обіцяв старій господині цього не робити, й зривав плоди з гілок. Делікатно зривав, але все одно на них залишалися сліди від пальців. І ті малюсінські вм'ятини починали швидко темніти. А ще пригадую, як їв яблука, то від них аж розбрискувався білопінний сік, густо тік по руках. Руки ставали липкими, і я витирав їх об траву, яка при землі була вологою. Напевно, це були літні яблука, вони нагадували білий налив, але я ніколи такого не бачив, щоб літні яблука могли достояти до пізньої осені, коли вже вечорами небо затягували брунатні снігові хмари, а холод пробирав до кісток, і здавалося, що ось-ось сипоне снігом, і він вкриє плоди на деревах і землі.

У старій господині не було кому збирати урожай, сама ж нездужала, ледве ходила, тому й відпускала людям за невелику платню яблука. Правда, вона вперто не дозволяла зривати плоди, хоч збирачі й пропонували їй заплатити більше.

Старий сад на околиці міста, в якому збирав яблука, боляче нагадав сестру і її розповіді про її сад.

Я тоді, маленький хлопчик, страшенно дивувався її розповідям, часто не йняв їм віри, але боявся про це казати сестрі, щоб не розгнівати її. Бо окрім неї не мав жодного товариша. Та й, відверто кажучи, мені дуже подобалося слухати її.

Сестрин сад знаходився на березі маленького озера. Яблуні в ньому росли невисокі, але розлогі й завжди щедро плодоносили. Але не всі одразу, а поступово. Коли дозрівали одні плоди, то інші ще зеленіли, а деякі яблуні лише починали цвісти. Я заперечував, що всі дерева зацвітають одночасно, але сестра перебивала мене, просила не лізти з дурними зауваженнями, адже її сад незвичайний. І я замовкав. Але найбільше мене дивувало, що кожна яблуня в сестриному саду мала плоди різних барв. На одній гілці росли білі, червоні, жовті й зелені плоди. Звичайно, тут я уже не міг стримати себе, щоб не сказати сестрі, що вона бреше. Я ще міг би повірити, що на яблуні ростуть різні сорти, але щоб на одній гілці? Ні, це вже занадто! Коли сестра ображено виходила з моєї кімнати, я починав шкодувати за мовлені слова. Я наздоганяв її і канючив² вибачення, і вона завжди була великодушною, прощала мені й далі розповідала про свій сад.

Посеред її саду була маленька хатка, вона ховалася під розлогим густим гіллям дерев, її було навіть важко помітити. (У старій господині хата була при вході в сад, теж маленька, а над нею нависало гілля великої, мов церква, яблуні. Але чому я намагаюся порівняти хати?).

---

¹ Наплечник

² Настирливо і жалібно просити.

Пригадую, як сидів у хаті старої господині. Вона мала шолудивого³ пса на ланцюжку. Пес увесь тремтів від холоду навіть в коридорі. Він жалісливо скавулів, і господиня відпинала його від ланцюжка і впускала до кухні (Боже, і навіщо цей шолудивий пес лізе в мою новелу, я не хочу писати про нього, я хочу розповідати про сестру, її сад і її кохання).

У сестриному саду не було шолудивих псів. У ньому росли тільки квіти й завжди світило сонце. Мені часто здається, що сестра змалювала мені райський сад. Хоча, напевно, і райський сад — це звичайнісінька вигадка. У нього вже нікому не дано повернутися.

А ще сестра розповідала, що там можуть жити лише двоє людей. Хто вони, як не допитувався, вона не казала.

У її сад я остаточно повірив, коли вона почала зустрічатися з Тодосем, хлопцем з нашої околиці. Тоді я з гіркотою подумав, що тепер їх двоє, і вони можуть потрапити в сад, а я ніколи його не побачу. Однак гіркота швидко проходила, коли сестра починала розповідати про нього.

Дорога в сад починалася в старій печері на горі.

Ясна річ, я щоразу клявся сестрі, що жодній живій душі не видам її таємниці, а оскільки вона мала нагоду переконатися, що вмю тримати язика за зубами (мама вперто випитувала в мене її таємниці, але я ще впертіше мовчав), то ще з більшим довір'ям оповідала про свої найсокровенніші думки й мрії.

А я знав, чому мама так зацікавилася сестриними таємницями. Вона якось побачила її разом з Тодосем і чомусь одразу ж не полюбила його. Назвала рибою. Сказала, що його обличчя, очі, ніс, геть усе, нагадує їй рибу. Я нічого такого в Тодосеві не зауважував. Він радше нагадував мені добродушного краба. Як ішов швидко, то викидав вперед праву руку й загрибав нею під себе, немов клешнею, чим викликав у мене сміх.

Мама спочатку заборонила сестрі зустрічатися з ним. (Вона жодного разу так і не назвала Тодоська по імені). Коли ж сестра не послухала її, то перестріла Тодоська й грубо насварила, й сказала, щоб і близько не підходив до нашого дому. Але він завжди крутився поблизу. Сестра відчувала його присутність і виривалася на вулицю. Тоді мама почала замикати її в хаті. Сестра не знаходила собі місця, сердилася, а ночами їй снилися страшні сні. Вона боялася їх і розповідала мені. А, можливо, це були й не сні, а пережиті? Мені важко відповісти, бо дійсність і сні в моїй дитячій уяві перемішалися.

Якось вона з Тодосем блукала нічним Києвом. Почав накрапувати дощ, відтак пішла злива. Тодось питав, чи не краще їм десь сховатися і перечекати дощ? Вона розсміялася. Вони так рідко мають змогу вирватися в місто і невже через дощ позбавлять себе насолоди поблукати Андріївським узвозом і Подолом? Тодосько погодився.

Вони ходили нічними вуличками, а дощ все дужчав і дужчав. Куртки на них були мокрими, у мештах хлюпала вода. Вони йшли під суцільною зливою й сміялися.

Узвозом тік пінистий потік. І це захоплювало. Подібної картини сестрі ніколи не доводилося бачити. «Якби мали човен, то могли б проїхатися на ньому узвозом», — сказав Тодось, і раптом перекинувся на велику рибину, підхопив сестру на спину і поніс. Вона злякалася, заверещала й прокинулася. То був сон.

---

³ Покритий коростю, струпами, з облізлою шерстю, паршивий. Нікчемний, поганий.

Але ж вони справді блукали узвозом під зливою. І тоді, коли Тодосько сказав про човен, він підхопив сестру на руки й сказав, що з радістю поніс би її на край світу. Подалі від усіх людей, щоб були там лише вони двоє. Сестра пригорнулася до нього і тут відчула, що хтось скрадається за ними, і вона збагнула одразу, що той невідомець хоче заподіяти Тодосеві смерть. За суцільною зливою важко було когось розгледіти, і все ж сестра чітко побачила людську постать. То був чоловік, одягнений у все чорне, але босий. А за ним бігла миша. Сестра подумала: «Боже, тут така вода, що людину зносить, а миша так вільно й так безпечно ходить і не боїться води». Воно сказала Тодоськові, що за ними хтось йде назирці, а він засміявся: «У таку негоду хіба безумці гуляють». — «Це і є безумець», — відповіла сестра й відчула, як в її душі росте холод. — «Заспокійся, золотко, поки я з тобою, тобі нічого не загрожує», — відповів Тодосько.

І тоді вона побачила, як незнайомець хижо посміхнувся, відтак повернувся неквапно й подався пріч. А за ним побігла миша. І сестра все збагнула. Вона зрозуміла, що він зникає не навечно, що знову появиться при нагоді, але в цю хвилину була вдячна йому, що залишає їх хоч на трошки разом...

Одного разу вони з Тодосем вирішили добратися до саду. Я добре пам'ятаю той день, бо вранці мама дуже насварила сестру й сказала їй, щоб і на крок не відходила від хати. Але сестра відповіла:

— Ви не можете заборонити мені ходити туди, куди хочу.

І мама не стримала себе і вдарила сестру по обличчі. У неї з носа потекла кров. Мама розплакалася і сказала придушено:

— Я не хочу, щоб ти зустрічалася з ним.

— А ви поясніть чому? — спокійно запитала сестра. Я навіть був вражений її спокоем і рішучістю. Кров текла її обличчям, але вона не витирала її. І тут мама сказала таке, чому і я не повірив:

— Тому, що в його мами серце з правого боку, і всі в їхній родині нещасливі.

Сестра аж розсміялася, відтак спитала:

— І звідки ж ви то знаєте?

— Я була в них.

Від тих слів сестра зблідла і хутко вибігла з хати.

Власне, того дня вони з Тодосем і спробували вперше добратися до саду. Вони нічого не взяли з собою, окрім ліхтарика. Йшли довго-довго, але не чули втоми, бо попереду був сад, який притягував до себе й додавав сили. А тоді, коли втратили лік часу, побачили, що стіни печери починають звужуватися, і чим далі сестра з Тодосем просувалися, тим вужчою ставала дорога, тим сильніше доводилося нагинатися, щоб не вдаритись головою об гостре каміння. Вони рухалися у суцільній тиші, але вона не лякала їх.

Місцями дорога була кам'яною, тоді їхні кроки відлунювали, а загалом її вкривала м'яка земля. Де-не-де натрапляли на маленькі болотця, в які лунко скрапувала зі стель вода. Вони підставляли долоні під ті місця, де вода крапала сильніше, й набирали її для пиття. Вгамувавши спрагу, йшли далі.

Здавалося, що йдуть уже не один день.

Ломила втома, але вони не хотіли зупинитися. Та шлях став таким вузьким і низьким, що їм довелося повзти.

Сестра до крові поранила коліно об гострий камінь і ледь не розплакалася. Тодосько розірвав свою сорочку й перев'язав рану.

— Може повернемося? — запитав сестру і, не чекаючи відповіді, продовжував: — Ми завтра добре одягнемося, захопимо харчів і неодмінно підемо знову.

А мама й далі забороняла сестрі зустрічатися з Тодоськом. Сестра не слухала її, і мама нерідко била її. Після чергової карі сестра втекла з дому. Я побачив її з Тодосем у місті. Вони йшли хідником, тримаючись за руки, а всі люди із здивуванням оглядалися на них. Бо сестра з Тодосем погодилися на лисо. Я аж злякався сестриноного вчинку, думав, що вона не наважиться повернутися додому. Але вона спокійно прийшла. У мами трапилася істерика, а відтак вона зачинила сестру в кімнаті і по лункому ляскоту ремня я з болем зрозумів, як немилосердно шмагає її. Але плачу я не чув.

А далі все коїлося, ніби уві сні. Сестра пропала з дому. Пропав і Тодосько. Мама довго шукала сестру, та марно. Я мовчав, я був впевнений, що сестра потрапила у свій сад. . .

Згодом рибалки витягли з дна озера тіла двох молодих людей. Риби геть об'їли обидвох, і в мертвих важко було впізнати сестру й Тодоська, але це були саме вони. У такому стані їх не хотіли ховати, і хтось одягнув на них маски й перуки.

Я пам'ятаю, що обидві маски були сумними, очі мали заплющеними. Тіла померлих були закриті товстим білим покривалом аж під підборіддя.

Ще того дня, коли закоханих знайшли рибалки, мама посивіла. На похоронах була мовчазною, а після них все тинялася кімнатами й когось шукала. Одного дня вона пішла до Того озера. Другого дня маму знову знайшли на березі озера. Але вона вже нічого не пам'ятала. Навіть свого імені. Щастя, що люди добрі привели її додому.

З того часу сплило немало років. На Андріївський узвіз випав не один дощ. Я встиг вирости. Проте й нині мені нерідко видається, що цього всього не було, мені лишень наснився страшний сон. Та кожного разу, потрапляючи в якийсь сад, підсвідоме намагаюся відшукати в ньому маленьку хатину. Чи під білим квітом, чи під прогнутим від плодів гіллям. Мені видається, що з хати, посміхаючись, може вийти моя сестра з Тодосем.